

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

THIRRING Gusztáv

Magyar László – Szombathely szülötte

Eredeti közlés/Original publication:

Vasi Szemle, 1837, 4. évf., 5–6. szám, 16. évf., 358–364. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.176

Dátum/Date: 2012. november/November 29.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

Thirring Gusztáv: Magyar László – Szombathely szülötte,

AHU MATT, 2012, **pp. 1–8. old.**, No. 000.000.176, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Hazai nagyobb könyvtárakban

Kulcsszavak/Key words

magyar afrikanisztika, Magyar László életrajza, Magyar László családja, vita
Magyar László születési helyével kapcsolatban,

Hungarian African studies, biography of Ladislaus Magyar, Ladislaus Magyar's
family, discussion about the possible birth place of Ladislaus Magyar

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC

SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikaisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

MAGYAR LÁSZLÓ – SZOMBATHELY SZÜLÖTTJE

Írta: Thirring Gusztáv

1

Magyar László, a hírneves Afrika-kutató születésének helye és ideje, sőt leszármazása is soká ismeretlen és ezért vitás volt. Mivel atyja, Magyar Imre, a múlt század közepe óta szabadkai lakos volt, sőt Magyar nevű családok tagjai ott már régebben is nagyobb számmal éltek, az a vélekedés gyökerezett meg, hogy Magyar László Szabadkán született, még pedig ősi bácskai családból, Hunfalvy János ugyan már 1866-ban Szombathelyt nevezte meg Magyar László szülőhelyéül és leszármazásáról is fellebbentette a fátylat,¹ de a köztudat továbbra is makacsul Szabadka mellett tartott ki, az összes írók, hazaiak éppen úgy, mint külföldiek, az összes Lexikonok szabadkai születésűnek mondták Magyar Lászlót, sőt Bendefy-Benda László, ki legújabbban kivonatossan és átdolgozva kiadta Magyar munkáit,² könyvében kategorikusan kijelenti, hogy

„ez a feltevés (t. i. a szombathelyi születés), ahogy annak utánajártam, téves. Magyar László ősi bácskai családból származik, iskoláit is Szabadkán végezte és a család ma élő tagjai nem tudnak olyan adatokról, hogy a későbbi nagy utazó bármikor is Szombathelyen tartózkodott volna”.

Mi igazolja ezt a határozott állítást? Van-e kétségbevonhatatlan adat arra, hogy afrikai utazónk Szabadkán született és a Magyar-család tényleg ősi bácskai család, avagy bizonyítható-e, hogy Magyar László Szombathelyen született s a Magyar-család csak az ő születése *után* került a Bácskába? Ezekre a kérdésekre akarok felelni.

Magyar László maga nem tudta születésének helyét és idejét. Mikor Toldy Ferenc, a Magyar Tudományos Akadémia titkára 1860. évben Magyar, kit az Akadémia levelező tagjává megválasztott, felkérte, hogy életrajzi adatait küldje be, ő 1861. december 25-én Dél-Afrikában kelt levelében atyját kéri meg:

„Légy szíves, a leendő legelső leveledben születésem napját, évét és hollétét, minden egyéb azt illető és néked alkalmasnak látszó körülményekkel vélem elmúlhatatlanul tudatni.”

¹ Hunfalvy János: A legújabb utazások és felfedezések, Afrika II, *Budapesti Szemle*, új folyam, 6. kötet, 1866, a 25. lapon.

² Bendefy-Benda László: *Magyar László. Tizenöt év Délafrikában*, Budapest, 1934, a 3. lapon.

Hogy Magyar Imre ennek a kérdésnek eleget tett-e, válasza elérkezett-e fiához és életben találta-e még, nem tudjuk. Annyi tény, hogy az Akadémia nem kapta meg a kért életrajzi adatokat. Ha Magyar Imre a fia kérte adatokat nem őhozzá Afrikába, hanem közvetlenül az Akadémiához küldi, akkor Magyar születése helyének és időpontjának vitás kérdése rögtön tisztázódik. Így a közvéleménybe begyökereződött vélekedéssel csak Hunfalvy Jánosnak 1866. évi kijelentése állott szemben, melynek én mint Hunfalvy János autoritására alapított lehetőségnek, már 1896-ban a Pallas Nagy Lexikonában helyt adtam, de melynek konkrét bizonyítékai mindeddig hiányoztak.

A vitás kérdés eldöntése elsősorban azon fordul meg, bizonyítható-e, hogy a Magyar-család Magyar László születésekor már Szabadkán élt-e, és tényleg „ősi bácskai család”-ból származott-e László? Megnehezíti e kérdés megoldását az a körülmény, hogy Magyar László házasságon kívül született gyermek volt s így még abban az esetben is, ha a Magyar-család akkor tényleg már Szabadkán élt volna, nincs kizárva az a lehetőség, hogy Magyar László anyja másutt adott gyermekének életet.

2

Tisztázzuk először a *Magyar-család eredetének* kérdését. Az tagadhatatlan, hogy Szabadkán már a 19. század elején több Magyar-család élt. Ezeket azonban – úgy látszik – a közös néven kívül semmi, vagy csak nagyon távoli rokonság fűzhette Magyar László őseihez, kik – mint alább ki fogjuk mutatni – a Dunántúlról kerültek Bács-Bodrog megyébe, s akik közül éppen Magyar László atyja, Magyar Imre, már 1839-ben nemesként említetik, holott a szabadkai Magyarok között nem volt egyetlen egy nemes sem, és az egész megyében Magyar Imre, aki akkor Jankovácon az Orczy bárók uradalmának inspektoraként élt, az egyedüli nemes volt e néven.³

Az 1828. évi regnikoláris conscriptió, mely mindazokat az egyéneket, kik valami címen adóztak vagy birtokuk volt, tüzetesen összeírta. Szabadkán 8 Magyar nevű lakót sorol fel. Ezek közül Magyar János és Magyar Mihály, mindkettő takács, valamint özvegy Magyar Jánosné polgárok voltak, kiknek házuk s az elsőnek szántóföldje és szőlője is volt. Magyar Antal már csak zsellér (inquilinus) volt, de szintén volt háza és 4 lova, a többiek (Magyar Illés, Magyar Juliánna, Magyar Panna és Magyar Örzse) mind háznélküli zsellérek (subinquilini) voltak, kik a város különböző részeiben, más-más házakban, laktak. Közöttük – mint említettem – nem volt egyetlen egy nemes sem, és a Szabadkán összeírt Magyarok közt egyáltalában nem szerepel Magyar László atyja, Magyar Imre, aki akkor még nem lakott Szabadkán, bár – mint látni fogjuk – már Bács megye területén teljesített gazdasági szolgálatot.

Nem látszik valószínűnek, hogy a szabadkai Magyarok és Magyar László ősei között közelebbi rokonság lett volna, hiszen az utóbbiak csak a 19. század első harmadának végén lépnek fel Bácskában, és bölcsőjük a messze távolban ringott.

³ Dudás Gyula: A bácskai nemes családok összeírása 1841-ből, *A Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat évkönyve*, XII. évf., 1896., a 156. lapon.

Nemcsak a Magyar-család ma élő tagjainak tudomása és a birtokukban levő okmányok tanúsága szerint, de a genealógiai kutatások eredményei alapján is Magyar László őse, az *Ötömösi Magyar* nemes család megalapítója, *Magyar Boldizsár* körmöcbányai főbíró volt, ki a bányaművelés körül szerzett érdemeiért és hűségeért, mely által a kincstár jövedelmét szaporította, III. Károly királytól 1723. október 16-án armális nemességet, azaz címet és nemességet kapott, de királyi adománylevelet és jószágot nem.⁴ Nemességét Bács vármegye 1732-ben igazolta. Fia *János (Nepomuk)* Körmöcbányáról Szklenóra költözött, ennek 1757-ben született *György (János)* fia pedig. Tolna vármegyébe vándorolt be s Dunaföldváron telepedett meg. A bevándorlás évét nem tudjuk, valószínűleg a 18. század utolsó negyedében költözhetett be.

Ebben az időben a Magyar név már gyakran fordul elő a dunaföldvári egyházi anyakönyvekben. Már 1738. február hó 15-én születik egy *Anna Katalin* nevű leány, kinek szüleiként *Magyar János* és *Rozina* neveztetnek meg. 1782. március 10-én özvegy *Magyar György*, 46 éves dunapentelei lakos Dunaföldváron megesküszik Tóth István özvegyével *Ilonával*. 1790. április 27-én *Magyar György* mint özvegyember házasságot köt *Nagy István* leányával, *Margittal*. Egy évvel reá pedig, 1791. május 19-én születik *Magyar Imre*, kinek szülei *Magyar György* és *Katalin* voltak.

Itt nyilvánvalóan több Magyar ivadékról van szó, kiknek egymáshoz való rokonságát nem lehetett megállapítani. Kétségtelen, hogy az 1791-ben született *Magyar Imre* lett Magyar László atyjává, ezt a családi iratok és hagyományok is igazolják. De a hagyomány és *Galgóczy Károly* közlése⁵ szerint Magyar Imre anyja *Szelestey Anna* volt, holott a dunaföldvári anyakönyv *Katalinnak* nevezi Magyar György nejét. Lehetséges, hogy a két név alatt szereplő nő egy és ugyanaz volt, hiszen Anna Katalin lehetett a neve s az akkor még kevésbé pontos anyakönyv csak egyik keresztnevét jegyezte fel. De lehet az is, hogy Magyar György többször nősült (hiszen az anyakönyv is özvegynek mondja őt), és a vasmegyei Szelestey-családból származó arával valahol Vas vármegyében esküdött meg, Magyar László szempontjából ez a kérdés kevésbé fontos. Az ő származására nézve döntő, hogy atyja, *Magyar Imre* Dunaföldváron született, ahol atyjának, *Magyar Györgynek*, az 1793/94. évi adóösszeírás tanúsága szerint⁶ már birtoka volt, mely után 2 forint adót fizetett.

Mikortól meddig éltek a Magyar-család tagjai Dunaföldváron, pontosan nem állapítható meg. Az 1750. évi adóösszeírásban az adózók között még nem szerepel egy Magyar sem, de lehetséges, hogy azért, mivel mint nemes, nem adózott. Az 1828. évi regnikoláris conscriptióban viszont, melynek eredeti anyagát az Országos levéltárban tüzetesen átkutattam, Magyar nevű birtokos már nem fordul elő. Magyar Imre ekkor a bars-megyei nagymányai birtokon mint báró Malonyai János uradalmának igazgatója működött. Hogy atyja, György élt-e még akkor, avagy elköltözött-

⁴ *Nagy Iván*: Magyarország családai, VII. kötet, 1860, a 241. lapon. Továbbá *Illésy-Pettkó*: A királyok könyve, Budapest, 1895, 133. l.

⁵ *Galgóczy Károly*: Magyar Imre életrajza. (Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület Emlékkönyve, V. füzet. Bpest; 1885, 81–87. lapokon.)

⁶ *Czirák Gyula*: Tolnavármegyei Dunaföldvár multja és jelene. Dunaföldvár, 1910, a 109. l.

⁷ U. o.

e Dunaföldvárról, nem tudjuk, Azt azonban határozottan mondhatjuk, hogy a Magyar-család tagjai 1828 előtt nem éltek Bács megyében, Magyar Imre Nagymányáról 1829-ben került Bács megyébe, báró Orczy György jankováci uradalmába, ahol felváltva Jankovácon, Kisszálláson és Baján működött mint ispán, utóbb mint az uradalom felügyelője, 1847-ben lemondván állásáról, Szabadkán telepedett meg. Az *Ötömösi* előnevet a család 1840. október 8-án nyerte el királyi adományként.

Az előadottakból megállapítható, hogy az *Ötömösi Magyar* nemzetség Bars vármegyéből ered, a 18. század folyamán Dunaföldváron élt hosszabb ideig s csak a 19. század harmincas éveiben került Bács megyébe, Szabadkán pedig csak a század közepén telepedett meg. *Ősi bácskai családról tehát nem lehet szó.*

3

Áttérek most a másik vitás pontra: *Magyar László szülőhelyének* kérdésére. Mint említettem, valamennyi régi és újabb író Szabadkát vallja szülőhelyéül és a születés időpontját az 1817 és 1820 közötti évek valamelyikére, leginkább 1818-ra vagy 1817-re teszi, Hunfalvy János maga is régebben szabadkai születésűnek mondotta afrikai utazónkat, 1866-ban azonban először *Szombathelyt* nevezte meg szülőhelyeként.⁸ Hogy Hunfalvy János mire alapította ezt a közlését, ma – hét évtized múltával – megállapítani már nem lehet; de ha régebbi vélekedését – valamennyi más íróval szemben – módosította, erre nyomós okának és kétségbevonhatatlan bizonyítékának kellett lennie. Legvalószínűbb, hogy Hunfalvy Magyar László atyjától nyerte értesítését, akivel már régóta állandó levelezésben állott. Nem is valószínű, hogy Magyar Imrén kívül más valakitől megtudhatta volna László születésének részleteit, hiszen – mint említettem – magának Magyar Lászlónak sem volt róluk biztos tudomása.

Nagyon valószínű, hogy Hunfalvy János Magyar Imrétől nyerte azt az értesítést is, hogy Magyar László házasságon kívül született gyermek volt, anyja a szülés után rövid idővel meghalt, s a kisdedit öreganyja, *Horváth Apollónia*, vette gondjaiba. Ezek az adatok adtak módot és lehetőséget arra, hogy Magyar László születésének helye és időpontja hitelesen megállapíttassék. Tudva azt, hogy Magyar László anyja Horváth lány volt, nem volt nehéz a kisdedre a szombathelyi róm. kat. főplébánia anyakönyvében ráakadni, *Dr. Géfin Gyula* teológiai tanár, *Németh János* és *Somogyi Károly* káplánok ebbeli fáradozását teljes siker koronázta, A kereszteltek anyakönyvének VII. kötetében a 84. lapon az olvasható, hogy *1818. november 13-án* született és kereszteltetett egy *Ladislaus* nevű törvénytelen (spurius) fiú, kinek anyja *Horváth Anna* szombathelyi lakos volt, keresztszülei Zanelli Ferenc és Kanitsár Anna. A kisdedit Török József városi plébános keresztelte. Három héttel rá a főplébániai halottak anyakönyvének III. kötetében a 163. lapra bejegyezték, hogy 1818. december 6-án 20 éves korában meghalt *Horváth Anna* boldogasszonyi születésű szombathelyi lakos.

A két adat teljesen fedi Hunfalvy János állítását Magyar László születését és anyjának halálát illetően. De vajjon a Horváth László néven keresztelt gyermek tényleg

⁸ Lásd az 1. jegyzetben említett munkát.

azonos-e Magyar Lászlóval, kit természetes atyja később adoptált s a család nevének viselésére felhatalmazott? Azt, hogy afrikai utazónkat eredetileg Horváthnak hívták, régi írók is elismerik. A Pester Lloyd már 1856-ban⁹ azt írta, hogy afrikai utazónknak eredetileg Horváth volt a neve; ugyanígy nyilatkozott 1885-ben Galgóczy Károly¹⁰, 1889-ben Grossschmid Gábor¹¹ és később többen mások. Más törvénytelen születésű Horváth László a szombathelyi anyakönyvben sok éven keresztül nem is fordul elő, tehát ennek kell azonosnak lennie Magyar Lászlóval. De rendelkezünk erre vonatkozólag *hiteles hivatalos adatokkal is*. A kalocsai Jézus-társasági érseki reálgymnázium igazgatója, *Ambrus Pál* rektor, kérésre átkutatta az intézet régi anyakönyveit, és azokból megállapította, hogy az 1831/32. tanévtől kezdve három éven keresztül a gimnáziumba járt *Horváth László* római katolikus vallású, árvának bejegyzett fiú, ki 1818-ban Szombathelyen született, gyámja (tutor) *Magyar Imre*, ki 1831/32-ben a bácskai Kécskésen, 1833/34-ben pedig mint ispán (spanus) Baján lakott. *Magyar Imre*, a természetes apa, már korábban is gyámkodott a kis László fölött. Hiszen tudjuk, hogy őt az elemi iskolába Dunaföldvárba hozatta, ahol atyjának, *Magyar Györgynek* birtoka volt; azután a kalocsai gimnáziumba íratta be, melynek hajdan ő is volt tanulója. Ennek a gimnáziumnak hivatalos bejegyzése kétségtelenné teszi, hogy *a szombathelyi születésű Horváth László azonos Magyar Imre természetes fiával, Magyar Lászlóval*. Ezzel a születés helyének és idejének kérdése végleges megoldást nyert: *Magyar László Szombathelyen született 1818. november 13-án*.

4

Felmerül az a kérdés is, voltaképpen *ki volt Magyar László anyja?* A szombathelyi egyház anyakönyvéből csak annyit tudunk, hogy *Horváth Anna* volt a neve, szombathelyi lakos, római katolikus vallású volt. A halotti bejegyzés szerint boldogasszonyi születésű volt s 20 éves korában húnyt el.

Nem tudjuk, hol, mikor és milyen körülmények között ismerkedett meg Magyar Imre ezzel a fiatal nővel, ki Magyar László anyjává lett. Magyar Imre abban az időben (1814-től 1819-ig) Festetics György gróf csáktornyai uradalmában gazdatiszti állást viselt. Hogy ott, vagy Szombathelyen szövődött-e közte és Horváth Anna között az a szerelmi viszony, mely afrikai utazónknak életet adott, nem tudjuk. Arról sincs tudomásunk, hogy Horváth Anna minő viszonyban állott a szombathelyi Zaneli-családdal, melynek feje gazdag kereskedő, kilenc ház tulajdonosa volt. Rokonságban volt-e a családdal, vendégként avagy szolgálati viszonyban élt-e ott, eddig nem volt megállapítható. De az a tény, hogy ily előkelő férfi vállalta a keresztapaságot, arra utal, hogy szorosabb kapcsolatnak kellett lennie a Zaneli-ház és Horváth Anna között, és hogy utóbbi, mint egyébként egyik-másik életírója is mondja, jobb családból származott.

⁹ Ladislaus Magyar. (Pester Lloyd, 1856, 84. sz.)

¹⁰ Az 5. jegyzetben idézett életrajzban.

¹¹ *Grossschmid Gábor*: Magyar László. (Bácska, 12. évf. 4. sz., 1889. január 11.)

Hunfalvy János Magyar Lászlóról tartott akadémiai emlékbeszédében¹² azt mondja, hogy a fiatal anyjának korai halála után a kisdéd „öreg anyjának, *Horváth Apollóniá*”-nak gondozásába került. Ezek szerint Horváth Anna anyja Apollónia volt. Dr. Géfin Gyula tanár és segítőitársai arra vonatkozólag is eszközöltek kutatásokat, hogy Magyar László anyja hol és mikor született és kinek gyermeke volt? A szombathelyi és környékbeli egyházak anyakönyveiben több Horváth Annára bukkantak, de ezek egyikének sem volt Apollónia az anyja. Azt tudjuk, hogy Magyar László anyja boldogasszonyi születésű volt, Boldogasszony (a mai Vasboldogasszony) pedig az egervári kat. plébániának fiókja volt. Ennek a plébániának anyakönyvében (V. kötet, 170. lapon) tényleg szerepel egy *Horváth Anna*, ki 1798. február 15-én született, kinek életkora tehát teljesen megegyezik a Szombathelyen 1818-ban 20 éves korban elhalt hasonló nevű nővel. De az egervári Horváth Annának szülei *Horváth János* és *Szalay Éva* nagypáli lakosok voltak, anyja tehát nem volt Apollónia. Ezt az ellentétet csak akként magyarázhatnók meg, ha feltennők, hogy Horváth Apollónia a kisdéd *dédanyja* volt, amely feltevés némi támpontot találhat abban, hogy a kisdéd születésekor még elég fiatal Szalay Évára az „*öreganyja*” elnevezés alig illett rá. Mivel a szombathelyi és környékbeli egyházak anyakönyveiben szereplő többi Horváth Annának egyikéről sem lehetett megállapítani, hogy azonos volna Magyar Lászlónak kevéssel a kisdéd születése után elhalt anyjával, *Magyar László anyjának rejtélye még megoldásra vár.*

DR. GUSTAV THIRRING: *Ladislaus Magyar.*

Auszug. Ladislaus Magyar, der berühmte Afrikaforscher galt bisher in der öffentlichen Meinung als Sohn einer uralten Familie des Komitates Bács-Bodrog und als sein Geburtsort wurde die Stadt Szabadka (Maria-Theresiopel) betrachtet. Die Nachforschungen des Verfassers haben erwiesen, dass die Edelfamilie Magyar de Ötömös aus dem Komitat Bars (Oberungarn) stammt, im 18. Jahrhundert in Dunaföldvár (Komitat Tolna) ansässig war und erst um 1830 nach dem Komitat Bács-Bodrog übersiedelte. Ladislaus Magyar selbst wurde am 13. November 1818 in Szombathely geboren, wo ihm im nächsten Jahr, anlässlich der 120-sten Wiederkehr seines Geburtsjahres, ein Denkmal errichtet werden soll. Sein Vater war der bekannte Ökonom Emerich Magyar, seine Mutter Anna Horváth starb bald nach seiner Geburt, am 6. Dezember 1818.

¹² Hunfalvy János: Magyar László. Emlékbeszéd. (Budapesti Szemle, 1874. IV. kötet, 8. füzet. 324–339. 1.)